

3. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СВІТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА ТА РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У ДОСЯГНЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1. Сталий розвиток глобалізованого суспільства

Починаючи із середини ХХ ст., науково-технічний прогрес став об'єктом численних досліджень — як каталізатор технологічних зрушень та чинник економічного зростання, а пізніше, за умови стрімкого розгортання глобалізаційних процесів та посилення нестабільності світової економіки — як визначальний фактор економічного розвитку.

Упровадження інновацій у виробництво та в соціально-економічну сферу здійснює вирішальний вплив на рівень економічного розвитку. Формується інноваційна модель економічного розвитку, в якій на перше місце, за значенням, виходить людський потенціал та сума накопиченого знання.

Водночас потреба в пом'якшенні суперечностей глобалізованої економіки обумовлює необхідність конструктивної взаємодії суб'єктів світового господарства в межах інтегративної моделі конкурентної поведінки, зокрема, за допомогою запровадження спільних цілей сталого розвитку.

Необоротний характер переходу суспільства до інноваційно-глобалізаційної стадії обумовлює доцільність подальшої розбудови поняття сталого розвитку в глобальному масштабі в контексті „сталого інноваційного розвитку”, через додання до економічної, соціальної, екологічної складових, четвертої — інноваційної компоненти. Оновлена концепція сталого інноваційного розвитку має бути закладена в основу інноваційних конкурентних стратегій суб'єктів світового господарства, а також організацій всіх типів.

Теоретичні засади впливу науково-технічного прогресу на показники економічного зростання викладені в роботах Ф. Агій- она, Дж. Гросмана, Е. Денісона, Дж. Міда, П. Роме- ра, Р. Солоу, Е. Хелпмана, Й. Шумпетера.

Особливості інноваційного розвитку в умовах глобалізації знаходяться в центрі досліджень українських та російських фахівців М. Бажала, В. Геєця, Л. Гохберга, О. Динкіна, Л. Ємельяненко, В. Онікієн- ко, Н. Іванової, В. Кушліна, О. Кузика, І. Макаренка, Ю. Макогона, Л. Федулової, Ю. Яковця.

Моделювання процесів сталого розвитку в контексті глобалізації світової економіки здійснює колектив Інституту прикладного системного аналізу НТУУ „КПІ” та НАН України під керівництвом академіка М. Згуровського за проектом „Глобальне моделювання процесів сталого розвитку в контексті безпеки населення земної кулі”.

Метою дослідження є обґрунтування доцільності включення до складових сталого розвитку інноваційної компоненти за допомогою встановлення залежності між значеннями світових індексів інноваційного розвитку, та індексів сталого розвитку для країн світу

Дослідження ґрунтується на матеріалах аналітичних доповідей Міжнародної бізнес — школи INSEAD (Швейцарія), консалтингової агенції Bo8Iop Consulting Group (США), міжнародної дослідницької структури EFD — Global Consulting Network, Європейської Комісії, та виконано із застосуванням статистичного, аналітичного, системного методів.

Глобалізація світової економіки як закономірний і необоротний процес характеризується, з одного боку, конкуренцією, що наростає та має тенденцію до загострення, з іншого боку — міжнародною інтеграцією та кооперацією.

Водночас інновації, ефект яких багаторазово підсилюється інтеграційними процесами, креативними формами взаємодії та співпраці на всіх рівнях господарювання, перетворились на універсальний двигун суспільного розвитку, рушійну силу глобалізації, джерело якісного перетворення сутності та змісту конкуренції. Набуває актуальності дослідження якісно нових характеристик та властивостей конкуренції, які виникають при переході суспільства до глобалізаційно — інноваційної (постіндустріальної) стадії розвитку.

Сформувалось розуміння інноваційної конкуренції, як нової форми (нового типу) конкурентних відносин, що набуває всеосяжного характеру в умовах глобалізації світового господарства. Провідними характеристиками інноваційної конкуренції є:

- інноваційна детермінованість складових конкурентного процесу;
- набуття конкуренцією глобального характеру;
- „інституційно оформлений" характер конкурентної взаємодії;
- змагання як неконфліктна форма конкурентних відносин;
- інтегративна модель конкурентної поведінки;
- наявність у суб'єктів конкурентних відносин спільних цілей.

Саме наявність спільних цілей економічних суб'єктів визначає можливість запровадження інтегративної моделі конкурентної поведінки в умовах інноваційного розвитку економічної системи.

Визнання критичного загострення глобальних проблем людства в останній чверті ХХ ст., поряд із обґрунтуванням нової ролі людського (інтелектуального) капіталу та інноваційних факторів економічного зростання в теоріях ендогенного НТП обумовило:

- перехід від концепції стійкого зростання до більш широкої та збалансованої концепції сталого розвитку на глобальному рівні;
- встановленням спільних цілей сталого розвитку не тільки стосовно національних економік, але й на рівні окремих регіонів і навіть компаній.

У кожного учасника конкурентних відносин відбувається формування „дерева цілей", яке складається з індивідуальних цілей учасників (певний рівень доходу, розширене відтворення, стійке положення в конкурентному середовищі, досягнення встановлених макроекономічних показників, структурна перебудова економіки тощо) та спільних цілей забезпечення сталого розвитку на інноваційній основі у довгостроковому періоді, які

мають бути досягнуті за допомогою реалізації стратегічних завдань соціально-економічного спрямування.

Концепція сталого розвитку (англ. *sustainable development*), вперше сформульована в 1983 р. в доповіді „Наше спільне майбутнє" незалежної Світової Комісії з навколишнього середовища та розвитку ООН, що закликала сприяти розв'язанню глобальної екологічної проблеми людства в умовах технологічного прогресу, та лягла в основу рішень 2-ої Всесвітньої конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992). Запроваджене в науковий обіг поняття сталого розвитку проголошує „необхідність задоволення життєвих потреб теперішнього покоління людства без порушення можливостей майбутніх поколінь задовольняти власні потреби". Концепція сталого розвитку поєднує три базові складові: економічну, соціальну та екологічну, та обумовлює гармонізацію взаємовідносин суспільства з природним середовищем.

У документах ООН проголошено встановлення цілей сталого розвитку для суспільства в цілому, окремих країн та регіонів. Згодом завдання сталого розвитку було включене в місії провідних компаній світу. Із 2001 р. сталий розвиток визнано фундаментальною та всеохоплюючою метою Європейського Союзу. У 2006 р. було прийнято оновлену Стратегію сталого розвитку ЄС, в якій підкреслюється, що саме інноваційна компонента, накопичення знань та розвиток технологій може зменшити „ризики та загрози стійкості соціальних зв'язків, навколишнього середовища та економік в глобальному масштабі" та забезпечити світовий баланс між рішенням соціально-економічних проблем та збереженням навколишнього середовища.

Загострення глобальних проблем протягом останніх десятиліть обумовило необхідність адаптації Концепції сталого розвитку, прийнятої ООН у 1992 р., до сучасних глобалізаційних викликів. Таке завдання було втілене в проекті, виконаному колективом вчених Інституту прикладного системного аналізу НТУУ „КПІ" та НАН України під керівництвом академіка М. Згуровського. Запропоновано систему факторів (індексів і індикаторів) та розроблено методику виміру процесів сталого розвитку (МІСР).

Розрахунок індексу сталого розвитку $I_{c.p}$, здійснюється через суму індексів для трьох вимірів: економічного ($I_{e.k}$), екологічного ($I_{e.v}$) та соціального ($I_{c.v}$) з відповідними ваговими коефіцієнтами. У свою чергу, кожен з індексів $I_{e.k}$, $I_{e.v}$ та $I_{c.v}$ обчислюється з використанням прийнятиху міжнародній практиці індексів та індикаторів. Індекс економічного виміру ($I_{e.k}$) містить два глобальні індекси: індекс конкурентоспроможності (I_k), що формується з трьох індикаторів: індикатора технологічного розвитку країни, індикатора громадянських інститутів, індикатора макроекономічного середовища та індексу економічної свободи ($I_{e.c}$), що формується з таких десяти індикаторів: торгової політики країни, фіскального навантаження з боку уряду, урядової інтервенції в економіку, монетарної політики, потоків капіталів та іноземних інвестицій, банківської та фінансової діяльності, політики формування цін та оплати праці, прав на приватну власність, політики регулювання, неформальної активності ринку.

Звертаємо увагу на те, що в документах ЄС зазначено необхідність урахування фактору глобалізації в концепції сталого розвитку, що отримало втілення у включенні показника „Глобальне партнерство” в набір показників сталого розвитку, прийнятий Європейською комісією 9 лютого 2005 р.

Водночас наявна концепція сталого розвитку не враховує інноваційну компоненту, яка на сучасному етапі визначає вектор еволюції глобалізованого суспільства.

Визначення інноваційних факторів сталого розвитку та обґрунтування концепції „сталого інноваційного розвитку” має стратегічне значення для формування інноваційної моделі економік країн світу.

Дослідження факторів інноваційного розвитку здійснимо за допомогою складових індексів інноваційного розвитку та інноваційного потенціалу країн, запроваджених міжнародними аналітичними центрами переважно в першій декаді поточного століття.

До найбільш відомих та широко прийнятих у світовій теорії та практиці вимірювання та порівняльного аналізу інноваційного розвитку країн індексів належать:

- Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index, GII), який розраховує аналітичний центр Лозаннської школи бізнесу INSEAD, Швейцарія;

- Міжнародний індекс інновацій BCG (Мета-овді Innovation Index BCG, IntII BCG), який розраховують експерти Бостонської консалтингової групи, США;

- Індекс інноваційної спроможності (Innovation Capacity Index, ICI) міжнародної дослідницької структури EFD — Global Consulting Network;

- Інноваційний індекс Європейського інноваційного табло (European Innovation Scoreboard Summary Innovation Index, SII).

Названі індекси різняться своїми складовими, алгоритмом інтеграції та шкалою значень показників.

Глобальний індекс інновацій INSEAD розраховується з 2007 р. експертами Бізнес—школи INSEAD на базі 132 країн. Автор концепції GII професор Сумітра Дутта наголошує на ключовій ролі інноваційного потенціалу та інноваційної політики країн, в контексті забезпечення їхньої конкурентоспроможності в глобальному середовищі, як провідної рушійної сили сучасних змін, двигуна розвитку та добробуту. Методика розрахунку індексу обумовлює виокремлення двох груп показників:

- *Індекс умов (факторів) інноваційного розвитку (Innovation Input Index)*, що складається з п'яти субіндексів: Інститути; Людський потенціал; ІКТ та загальна інфраструктура; Розвинутість ринків; Розвинутість бізнесу;

- *Індекс результатів інноваційного розвитку (Innovation Output Index)*, який містить субіндекси: Результати наукових досліджень; Творчі досягнення та добробут.

Названі субіндекси включають в себе 19 узагальнюючих показників та більш ніж 60 індикаторів, які висвітлюють різні аспекти інноваційного розвитку та отримані з чисельних джерел, у тому числі, з баз даних Світового

банку, Світового Економічного Форуму, Міжнародної Спільки Телекомунікацій тощо.

Методика розрахунку названого індексу постійно вдосконалюється. Так, субіндекс Творчі досягнення та добробут (Creative Outputs & Well — Being), під час розрахунку якого беруться до уваги показники якості життя, зокрема ВВП на душу населення, та коефіцієнт Джині, було запроваджено в 2010 р.

Очолюють рейтинг ГП INSEAD розвинуті країни (за виключенням Гонконгу, що є спеціальним адміністративним районом КНР), при тому, що частка ВВП кожної у світовому ВВП не перевищує 0,3%: Ісландія (4,86), Швеція (4,85), Гонконг (4,83), Швейцарія (4,82), Данія (4,72), Фінляндія (4,66). У той час як „великі” країни: США, Канада, Японія, Велика Британія посідають в рейтингу відповідно з 11 по 14 позиції.

Міжнародний індекс інновацій VCG для 110 країн розрахований у США за методикою Бостонської консалтингової групи, за участю Національної Асоціації виробників (National Association of Manufacturers) та Інституту промисловості (The Manufacturing Institute). Результати представлені в 2009 р. у доповіді „Інноваційний імператив у промисловості. Як США зможуть відновити конкурентні переваги”. Індекс містить шість субіндексів, поділених на дві групи:

1. *Умови інноваційного розвитку*: Бюджетно-податкова політика; Інші політики (політика освіти, тор-гівельна політика, інфраструктурна політика тощо); Інноваційне середовище (освіта, кваліфікація робочої сили, якість інфраструктури, бізнесове середовище). Названі умови здійснюють вплив на інноваційний розвиток шляхом підтримки або стримування зусиль компаній та галузей економіки.

2. *Результати інноваційного розвитку*: Результати R&D (інвестиції в R&D, інтелектуальна власність (патенти), публікації, трансфер знань, комерціалізація інновацій); ефективність бізнесу (високотехнологічний експорт, продуктивність праці, ринкова капіталізація компаній); вплив інновацій на суспільство (зайнятість, інвестиції, мобільність бізнесу, економічне зростання).

За даними на 2009 р. рейтинг країн світу за значенням індексу інноваційного розвитку VCG очолюють Сінгапур, Швейцарія, США та Японія. Україна посідає 64 місце серед 110 країн, випереджуючи Єгипет, Молдову, Грузію, однак суттєво поступаючись Росії, Чехії, Польщі та Туреччині.

Індекс інноваційної спроможності, первісна концепція якого була розроблена Майклом Портером та запроваджена в Звіті про Глобальну конкурентоспроможність Всесвітнього Економічного Форуму в 2002 р., наразі розраховує міжнародна дослідницька структура EFD — Global Consulting Network очолювана професором Аугусто Лопесом Кларосом, на базі 131 країни. Рейтинг країн опублікований в аналітичних звітах The Novation for Development Report. У структурі Індексу інноваційної спроможності виокремлено п'ять базових факторів:

1. Інституційне середовище: ефективність уряду; якість державного управління; структурна політика; макроекономічна стабільність.
2. Людський капітал, професійна підготовка та соціальна інклюзивність.
3. Регуляторна політика, умови та правові засади ведення бізнесу.
4. Дослідження та розробки (R&D): Інноваційна інфраструктура, в т. ч. видатки на R&D та інформаційно- комунікаційні технології, зайняті в сфері R&D, кількість наукових публікацій; Патенти та торговельні марки: кількість отриманих патентів, кількість зареєстрованих торговельних марок, доходи та виплати по роялті та ліцензіям.
5. Сприйнятливість та використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Названі базові фактори інноваційної спроможності містять субіндекси та відповідні показники.

Інноваційний індекс Європейського інноваційного табло є проектом Європейської Комісії PRO INNO EUROPE, який здійснює аналіз та бенчмаркінг результатів реалізації національних та регіональних інноваційних політик 27 країн Європейського Союзу, США, Японії та країн БРІК. Індекс містить три групи індикаторів:

1. *Ресурсні можливості*: людські ресурси; фінансові та інфраструктурні можливості (державні витрати на R&D, венчурний капітал, приватні кредити, доступ фірм до широкополосного інтернету).

2. *Інноваційна активність фірм*: інвестиції (витрати на R&D, витрати на ІТ, витрати на інновації без урахування R&D); міжфірмові зв'язки та підприємництво (внутрішні інновації малих та середніх підприємств — SME, інноваційні SME, що взаємодіють з іншими підприємствами, спільні державно-приватні інноваційні та наукові проекти); інноваційна результативність (кількість патентів; кількість національних торговельних марок, баланс торгівлі технологіями).

3. *Результати*: інноватори (SME, які запроваджують продуктові або процесні, маркетингові або організаційні інновації, ресурсний ефект інноваційної діяльності — частка інноваційних фірм, де інновації призвели до значного скорочення витрат на заробітну плату, споживання матеріалів та енергії); економічний ефект: зайнятість на середньо- та високотехнологічних підприємствах, зайнятість на науково містких підприємствах, експорт на середньо- та високотехно-логічних підприємствах, експорт на науково містких підприємствах, продажі товарів, нових для ринку, продажі товарів, нових для підприємства.

У табл. 1 наведено перелік країн, які посідають 15 перших місць у світових рейтингах інноваційного розвитку.

Склад груп країн, які очолюють рейтинги інноваційного розвитку за різними індексами, є близьким — 12 країн з 15 присутні в усіх чотирьох групах. Такий результат дозволяє розглядати узагальненим чином рівень інноваційного розвитку країн світу за будь-яким індексом із зазначених вище.

Перспективним підходом до методологічного обґрунтування концепції сталого інноваційного розвитку є виявлення зв'язку показників інноваційного розвитку та індексів сталого розвитку країн світу.

За результатами розрахунків Індексу сталого розвитку за методикою Інституту прикладного системного аналізу НТУУ „КПІ” та НАН України 95 країн поділено на п'ять груп, в залежності від величини індексу. У табл. 2 наведений рейтинг країн світу, з розподілом на відповідні групи, за показниками індексу сталого розвитку та міжнародного індексу інновацій VCG.

Країни, яким властиві „дуже високі” показники сталого розвитку — Фінляндія, Швейцарія, США, Японія, також демонструють високе значення міжнародного індексу інновацій VCG. У свою чергу, країни із „середніми” показниками сталого розвитку: Болгарія, Росія, Туреччина та Україна, займають місце в середині рейтингу за індексом інновацій.

Автором сформульовано гіпотезу про наявність прямої залежності та щільного зв'язку між показниками інноваційного розвитку та сталого розвитку країн в умовах глобалізації.

Гіпотезу підтверджено даними, отриманими за результатами проведеного дослідження (рис. 3.1).

За результатами розрахунку кореляційної залежності між індексами сталого розвитку та Міжнародного індексу інноваційного розвитку VCG було одержано коефіцієнт кореляції $R = + 0,873$, що означає наявність сильного зв'язку між показниками інноваційного розвитку та сталого розвитку

Рівняння регресії між показниками інноваційного розвитку та сталого розвитку має вигляд:

$$Y = 0,088X + 0,697, \text{ де}$$

Y — міжнародний індекс інновацій VCG;

X — індекс сталого розвитку.

Згідно з цим рівнянням, R^2 складає 0,762 і це означає, що 76,2% змін змінної Y визначається лінійною залежністю від змінної X . Таким чином, чим вищий рівень інноваційного розвитку, тим більшим є показник сталого розвитку країни. Розрахований лінійний коефіцієнт кореляції ($R = + 0,873$) свідчить про наявність прямого й тісного зв'язку між досліджуваними параметрами.

Таблиця 3. 1

Країни, що посідають перші 15 позицій у світових рейтингах інноваційного розвитку

Глобальний індекс інновацій INSEAD 2009-2010	Значення індексу	Міжнародний індекс інновацій VCG, 2009	Значення індексу	Індекс інноваційної спроможності EFD - GCN 2009-2010	Значення індексу
Ісландія	4,86	Сінгапур	2,45	Швеція	82,20
Швеція	4,85	Південна Корея	2,26	Фінляндія	77,80
Гонконг	4,83	Швейцарія	2,23	США	77,50
Швейцарія	4,82	Ісландія	2,17	Швейцарія	77,00

Данія	4,72	Ірландія	1,88	Нідерланди	76,60
Фінляндія	4,66	Гонконг	1,88	Сінгапур	76,50
Сінгапур	4,65	Фінляндія	1,87	Канада	74,80
Нідерланди	4,62	США	1,80	ОК *	74,60
Нова Зеландія	4,60	Японія	1,79	Норвегія	73,50
Норвегія	4,59	Швеція	1,64	Нова Зеландія	73,40
США	4,57	Данія	1,60	Люксембург	73,30
Канада	4,55	Нідерланди	1,55	Данія	73,30
Японія	4,50	Люксембург	1,54	Тайвань	н/д*
Велика Британія	4,42	Канада	1,42	Ісландія	72,60
Люксембург	4,38	Велика Британія	1,42	Японія	72,10

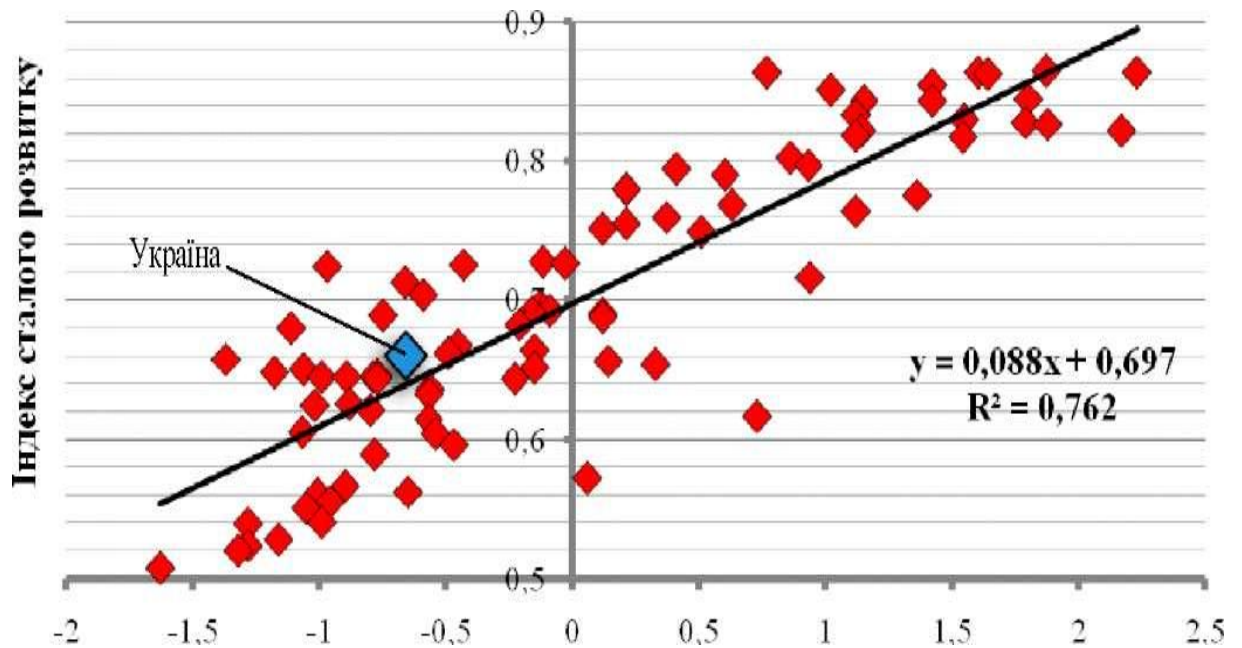

Рис. 3.1. Діаграма розсіювання кореляційної залежності між показниками інноваційного розвитку та сталого розвитку

Результати дослідження свідчать про значний вплив інноваційного розвитку країн світу на забезпечення відповідності вимогам сталого розвитку.

Проведене дослідження дозволило виявити сильний кореляційний зв'язок між показниками інноваційного розвитку та значеннями індексу сталого розвитку для країн світу.

Отриманий результат свідчить про необхідність більш глибокого вивчення окремих факторів інноваційного розвитку в контексті завдань сталого розвитку, та про доцільність включення інноваційних показників до розрахунку індексу сталого розвитку. Глибоке обґрунтування концепції сталого інноваційного розвитку з подальшим визнанням останнього як визначального імперативу динаміки глобалізованого суспільства є нагальним завданням сучасної світової науки.

2. Світова інтеграція та сталий розвиток

Сучасний світ характеризується дедалі ширшим і глибшим проникненням глобалізації у різноманітні види діяльності в різних країнах планети. Виникає питання про те, наскільки глобалізація є інструментом сталого розвитку та які можливі негативні наслідки вона в собі несе. Особливої уваги заслуговують питання взаємовпливу різних структурних складових світової економічної та соціальної інтеграції на компоненти сталого розвитку. Ці проблеми сьогодні не є достатньо дослідженими, оскільки обидва терміни важко піддаються структуризації та визначенню, що ускладнює аналіз взаємодії цих двох явищ. Визначення сталого розвитку за останні десятиліття еволюційно змінилися з ранніх підходів звичайної екологізації економіки до пізніших комплексних підходів, що намагаються охопити чимраз більше і більше складових. Для потреб проведеного аналізу використовувалися результати компонентного структурування сталого розвитку за С. Славою (2002 р.), а також рівнева градація світової інтеграції за Гордоном (1996 р.) та пояснення глобалізації за Yeung (2002 р.). У роботі застосовувалися відомі результати досліджень про позитивні та негативні впливи глобалізації на сталий розвиток. Такі дослідження є особливо важливими на пострадянських теренах, де раніше таке явище, як глобалізація, зазвичай досконало не вивчалось, а необхідність досягнення сталості та стабільності розвитку після першого і надзвичайно стресового десятиліття незалежності держави стає дуже актуальним. Таким чином, метою роботи є загальна постановка проблеми про необхідні дослідження взаємодії глобалізації та соціально-економічних складових сталого розвитку.

Незважаючи на велику кількість інформації про сталий розвиток, яка нагромадилася за останні десятиліття, розуміння цього терміна все ще залишається неясним і розпливчастим. Досі дебатуються, що насправді означає сталий розвиток. Слід зауважити, що термін не є абсолютно новим. Крім науково-практичної літератури, класичну його інтерпретацію можна почерпнути зі словників, які прозора вказують на такі поняття, як витривалість, спричинення продовження, про- лонгованість, збереження життєздатності тощо (Webster's New International Dictionary, Collins Gem English Dictionary).

Цілий ряд авторів (Munasinghe) наголошують, що різні дисципліни вкладають різні значення в цей термін. Економісти трактують його як дотримання та поліпшення життєвих стандартів, екологи та представники точних наук - розширюють значення терміна до необхідності збереження довкілля, а географи та антропологи розуміють його як життєздатність соціокультурних систем. У пізніших роботах М. Munasinghe впроваджує нове поняття сталомікі (sustainomics), яке зводить уже відомий нам трикутник конкуруючих цілей (за раннім визначенням ООН) до знаменника знань та науки: «..сталоміка має нейтральніші обриси, вона ясно фокусує увагу на сталому розвитку та уникає наслідків від упередження чи гегемонії жодної з наук. Такий підхід приводив би до збалансованого та послідовного

розгляду економічного, соціального та екологічного напрямів сталого розвитку (так само як інших відповідних дисциплін та парадигм)».

Останнім часом серед українських публікацій так само можна зустріти численні праці науковців та практиків, присвячені проблемам сталого розвитку. Вчені намагаються запропонувати можливі шляхи збалансованого розвитку територій; серед цих праць роботи П. Борщевського, С. Дорогунцова, В. Мікловди, М. Пітюлича, В. Трегобчука, Ю. Манівчука, В. Хазана та інших. Концептуалізація сталого розвитку в Україні відбувалася на основі застосування ранніх визначень ООН (зрештою, як і в більшості інших країн) та розвинених країн з певними поправками на відмінності умов нашої країни. Добрими прикладами досліджень сталого розвитку, зокрема в Закарпатті, є праці В. П. Мікловди та М. І. Пітюлича, які спрямовані на розробку концепцій еколого-економічного розвитку регіону.

На даному етапі поняття сталого розвитку розширюється. Багатьох дослідників, так само як і практиків, цікавить питання, чи збігається традиційний розвиток зі сталим, а якщо ні, то в чому полягають відмінності. Інноваційні громади розробляють плани сталого розвитку, але, на жаль, страждають від нестачі коштів на їх реалізацію. Таким чином, яскраво простежується тенденція збагачення поняття сталого розвитку як у світі в цілому, так і в Україні зокрема, і в науковій теорії, і на практиці. Навіть з уже наведених вище прикладів стає очевидною компонентна різноманітність терміна «сталий розвиток». Як бачимо, труднощі, з якими стикалися практики при впровадженні концепції в життя, породжують нові суттєві доповнення до цього терміна.

Для потреб цієї роботи автори використовуватимуть тільки соціально-економічні складові сталого розвитку. Вони відібрані в результаті аналізу 27 комплексних визначень сталого розвитку та 7 визначень від респондентів з бізнесової сфери (робота над збором та аналізом визначень триває), що дало змогу виявити п'ять важливих компонентних груп, а саме: *економічний розвиток, соціальний розвиток, збереження та охорона довкілля, управління/урядування та спроможність/потенціал громад* (див. детальніше С. Слава, 2002 р.). Автор намагалася охопити різноманітні джерела визначень, такі як інформація з наукової літератури, звіти ООН, а також визначення громад, які працюють у напрямі сталого розвитку на своїх конкретних територіях. Це мало на меті уникнути прогалин у джерелах, які можуть бути важливими з огляду ключових осіб чи інституцій, що мають відношення до сталого розвитку. Важливішою метою даного дослідження було збереження різноманітності джерел, ніж намагання виявити узагальнену думку кожного джерела; більше того, можна з упевненістю сказати, що принципової різниці між цими визначеннями у даному дослідженні не спостерігалось.

Звичайно, багато виявлених соціально-економічних характеристик взаємопов'язані (наприклад, питання зайнятості), тому при їх розгляді у разі потреби слід розмежовувати, до якої саме групи вони належать.

При цьому автори не стверджують, що даний перелік складових, так само як і груп, є вичерпним.

Нині перед кожним, хто цікавиться глобалізацією, неодмінно постане нелегке питання визначення даного терміна. Його дефініції в літературі залишаються здебільшого нечіткими, розпливчастими, а за означенням Jessor (1999 р.) - навіть хаотичними.

Розглянемо термін у розвитку, не претендуючи на остаточну вичерпність чи послідовність.

Giddens (1990 р.) визначає глобалізацію як «інтенсифікацію соціальних відносин в усьому світі, які поєднують віддалені місцевості таким чином, що місцеві події формуються під впливом дій, що відбуваються за багато миль від даного місця і навпаки».

Ohmae (1995 р.), один з найбільших прихильників позитивного впливу глобалізації, стверджує, що сьогоднішня економіка є справді без кордонів. Інформація, капітал та інновації переміщуються навколо світу з високою швидкістю завдяки технологіям та прагненням споживачів мати доступ до кращих та дешевших товарів. Подібно до нього Friedman (1998 р.) вважає, що рушійною силою глобалізації є капіталізація вільного ринку - що більше ви даєте ринковим силам влади і що більше ваша економіка відкрита для конкуренції, то ефективнішою та процвітаючою буде ваша економіка. Разом з тим Levitt (1995 р.) стверджує, що в міжнародній економіці домінує невелика кількість транснаціональних корпорацій (Levitt, 1995 р.; Ohmae, 1995 р.). Зростаючий вплив цих корпорацій зумовлює підвищення абсолютного та пропорційного рівня глобальної економічної інтеграції, важливішого, ніж коли б то не було (Dunning, 1993 р.). Глобалізація впливає не тільки на кількість взаємодій у глобальній економіці, а й на їхню якість (Biersteker, 1998 р.).

З іншого боку, Hirst and Thomson (1996 р.) мають більш скептичну точку зору. Через систематичне статистичне порівняння вони стверджують, що транснаціональні корпорації концентруються в кластерних зонах. Таким чином, подальші міжнародні економічні дії мають багатогранні результати, які демонструють досконалу інтеграцію в одних аспектах та відсталу - в інших. Інший аргумент, народжений у межах цього підходу, стверджує, що глобалізаційним процесам протистоять протилежні явища, такі як фрагментація та локалізм. Опір на місцевому, регіональному та національному рівнях може сильно позначитися на майбутніх формах глобалізації.

UNCTAD (1993 р.) визначає глобалізацію як «межі міжнародної інтеграції, коли зростаюче число національних економік стає взаємопов'язаним через транскордонні потоки товарів, послуг, факторів виробництва. Можливо, найважливішим є те, що глобалізація також описує якісні процеси управління зразками транскордонних зв'язків дедалі більшої складності. UNCTAD намагається розрізнити поняття «дрібної інтеграції, коли ринкові потоки створюються поживавленням торгівлі та потоків

факторів виробництва», та «глибокої інтеграції», яка ґрунтується на інтернаціоналізації транскордонних обмінів.

Глобалізаційні процеси, як уявляє їх Yeung (2002 р.),- це «інтенсивне збільшення транскордонної продукції, активізація торгівлі, поживлення інвестиційної діяльності з боку глобальних корпорацій та міжнародних фінансових інституцій, які сприяють виникненню і зростанню інтегрованої та взаємозалежної глобальної економіки».

Gordon (1996 р.) розрізняє три взаємопов'язані процеси:

- інтернаціоналізацію, де переважає логіка обміну;
- транснаціоналізацію з домінуванням логіки виробництва;
- глобалізацію, що пов'язана з логікою інновацій.

Тези Gordon (1996 р.) та Yeung (2002 р.) використовуватимуться і далі для потреб даної роботи з огляду на те, що вони є комплекснішими за інші. З певною мірою очевидності також можна зазначити, що ті види світової економічної інтеграції, які нами розглядаються, мають різний вплив на сталий розвиток, і саме тому вони вибрані як такі, що їх доцільно досліджувати в даному контексті.

Глобалізація вносить свої корективи і питання у поняття сталого розвитку. Чи світові інтеграційні економічні та інші механізми сприяють сталому розвитку? Чи поняття сталого розвитку однакове для країн з різним рівнем розвитку? М. Мшіа- singhe справедливо зазначає: «Баланс також потрібен між акцентами відповідно традиційного та сталого розвитку. Наприклад, багато сучасної літератури зі сталого розвитку, створеної на Півночі, має тенденцію фокусувати увагу на сталості доквілля, тоді як пріоритетами Півдня є поступовий розвиток, зростання, рівність, подолання бідності».

Завдання роботи полягає в тому, щоб виявити співвідношення між глобалізаційними процесами та сталим розвитком скоріше у вигляді постановки проблеми, ніж у пропонуванні конкретних рекомендацій для негайних дій. Як зазначалося, обидва терміни не є вичерпними, і вони важко піддаються структуруванню. Аналіз проводився матричним способом, тобто порівнянням кожного виду світової економічної інтеграції за Gordon (1996 р.) з визначеними соціально-економічними компонентами сталого розвитку (Слава, 2002 р.) з метою виявлення позитивного та негативного впливів на них.

Економічна складова сталого розвитку якнайочевидніше пов'язана з глобалізаційними процесами. Вибрані узагальнення авторів представлені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

Вплив процесів світової інтеграції на економічний розвиток як складову сталого розвитку

Рівні економічної інтеграції	Економічна складова	
	Позитивний вплив	Негативний вплив
Інтернаціоналізація (логіка обміну)	<ol style="list-style-type: none"> Збільшення асортименту товарів на ринку за рахунок обміну Стимулювання конкуренції Налагодження торговельних мереж (Kalantaridis C., Slava S., Sochka K., 2003) Отримання додаткових знань (Kalantaridis C., Slava S., Sochka K., 2003) 	<ol style="list-style-type: none"> Нерівний обмін позицій вітчизняних виробників Ослаблення позицій вітчизняних виробників Збільшення транспортних потоків
Транснаціоналізація (логіка виробництва)	<ol style="list-style-type: none"> Вдосконалення технологій та техніки (Kalantaridis C., Slava S., Sochka K., 2003) Економічне зростання, створення додаткових робочих місць (Kalantaridis C., Slava S., Sochka K., 2003) Налагодження виробничих та торговельних мереж (Kalantaridis C., Slava S., Sochka K.) Отримання додаткових знань (Kalantaridis C., Slava S., Sochka K., 2003) 	<ol style="list-style-type: none"> Асиметрія влади при укладанні контрактів (Kalantaridis C., Slava S., Sochka K., 2003) Ослаблення позицій вітчизняних виробників Збільшення транспортних потоків Репатріація капіталу (Kalantaridis C., Slava S., Sochka K., 2003) Асиміляція місцевих особливостей виробництва Нерівність оплати (Kalantaridis C., Slava S., Sochka K., 2003)
Глобалізація (логіка інновацій)	<ol style="list-style-type: none"> Швидке поширення інновацій Налагодження інноваційних мереж Отримання додаткових знань 	<ol style="list-style-type: none"> Нерівність оплати Конфлікти у правах власності

Як видно з таблиці, цей зв'язок несе в собі широкий спектр позитивних та негативних наслідків. Налагодження мереж та отримання додаткових

знань, на нашу думку, незаперечні позитиви інтеграційних процесів у контексті економічного розвитку, тоді як негативом у більшості випадків виступає нерівність. Цікаво, що отримані результати порівняння відповідають також соціальній складовій (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

Вплив процесів світової інтеграції на соціальний розвиток як складову сталого розвитку

Рівні економічної інтеграції	Економічна складова	
	Позитивний вплив	Негативний вплив
Інтернаціоналізація (логіка обміну)	<ol style="list-style-type: none"> Збільшення можливостей вибору, у т. ч. для населення з меншими доходами Отримання додаткових знань (UN) Інтенсифікація соціальних відносин (Giddens, 1990) 	<ol style="list-style-type: none"> Ненадання переваги продуктам вітчизняного виробництва Недостатність знань для повноцінної та рівної участі в глобалізаційних процесах (UN)
Транснаціоналізація (логіка виробництва)	<ol style="list-style-type: none"> Створення додаткових робочих місць Зниження рівня бідності (UN) Отримання додаткових знань (UN) Інтенсифікація соціальних відносин (Giddens, 1990) 	<ol style="list-style-type: none"> Втрата робочих місць на вітчизняних підприємствах Нерівність оплати (Kalantaridis C., Slava S., Sochka K., 2003) Недостатність знань для повноцінної та рівної участі в глобалізаційних процесах (UN) Асиміляція місцевих особливостей
Глобалізація (логіка інновацій)	<ol style="list-style-type: none"> Підвищення рівня знань (UN) Інтенсифікація соціальних відносин (Giddens, 1990) 	<ol style="list-style-type: none"> Нерівність оплати

Одним з логічних наслідків світової економічної інтеграції є залучення інвестицій, особливо в плані виробництва та інновацій. На прикладі швейної промисловості Закарпаття, в яку були вкладені значні іноземні інвестиції і яка відносно інших галузей помітно інтегрувалась у світову економічну мережу (див. детальніше С. Kalantaridis, S. Slava, K. Sochka, 2003 р.), можна побачити зростання як виробництва, так і зайнятості

Водночас для промисловості регіону в цілому іноземні інвестиції поки що суттєвих змін не принесли. Очевидною причиною цього є їх недостатня

частка у валових інвестиціях та певна хаотичність надходжень і нагромаджень, але обгрунтованіші результати можуть бути отримані через дослідження кореляційного зв'язку між різними складовими чи їх групами та виявлення тих чинників, що мають на них найбільший вплив.

Як свідчать недавні дослідження UN (2002), для повноцінної участі в глобалізаційних процесах різним країнам, особливо тим, що не належать до табору сильних та розвинених держав, потрібно зосереджувати увагу на трьох складових: освіті, зайнятості та соціальному захисті. Вважається, що ця політика діє продуктивніше у випадку проактивності, але якщо вона відсутня, все ж необхідно намагатися якнайшвидше реагувати на зміни у зовнішньому середовищі. У часи, коли глобалізація несе швидкі зміни в зразках виробництва, умовах праці та конкуренції, необхідно звертати особливу увагу на розвиток таких людських ресурсів, які могли б брати повноціннішу участь у цих процесах. Освіта може допомогти досягнути сталого економічного розвитку, підвищуючи конкурентоспроможність, що ґрунтується на інтенсивнішому використанні нових знань.

З огляду на аналіз питань зайнятості, звертаємо увагу на два принципи, задекларовані World Summit for Social Development (Copenhagen, 1995 р.):

1. Запобігання розширенню світової інтеграції з порушенням фундаментальних прав працівників.
2. Уникнення низької оплати праці та гірших умов праці в країнах з нижчим рівнем розвитку.

Аналіз впливу світової економічної інтеграції на компонентні групи сталого розвитку виявив, що ці процеси здійснюють як позитивний, так і негативний вплив, чим і було підтверджено тези попередників.

Серед позитивних впливів, що притаманні як економічній, так і соціальній складовій сталого розвитку, було виявлено налагодження мереж та можливість отримати додаткові знання; серед негативних - можливість використовувати об'єктивну передумову неоднакового розвитку країн для застосування нерівних схем контрактів, оплати праці, соціального забезпечення тощо. Нерівність країн також є частою причиною репатріації капіталу.

Упровадження тільки продуктивних проектів (з точки зору економіки та праці), використання при цьому професійних тренувань і трудової інтеграції, забезпечення рівних умов для партнерів інтеграційних процесів - це ті методи, що дали б змогу гармонізувати глобалізацію та сталий розвиток.

Інколи негативний вплив може бути усунений завдяки активній та зваженій політиці місцевих урядів, але часто це залежить від поведінки держави в цілому, а також - від дієвості всієї міжнародної спільноти. У багатьох країнах прояв глобалізації відбувається як поширення західних ідеалів ринкової економіки як на практиці, так і у вигляді панівної ідеології (Zha, D., 2000). Часто це викликає опір країн чи місцевостей з усталеними традиціями. Партнерам з обох, часом протилежних сторін світової інтеграції корисно пам'ятати вислів одного з найвідоміших ідеологів сталого розвитку

D. Meadows: «Найунікаль-ніший ресурс - це не нафта, метали, чисте повітря, капітал, трудові ресурси чи технології. Це наше бажання прислухатися один до одного, вчитися один в одного та більше наполягати на пошуках істини, ніж доводити свою слухність».

Таким чином, подальші дослідження впливу процесів світової інтеграції на сталий розвиток бажано б здійснювати у напрямках виявлення комплексної взаємодії глобалізації та компонентів сталого розвитку. Особливу увагу при цьому слід приділити вивченню ролі інновацій, складової управління, а також глибшого застосування математичного моделювання даних процесів для кількісного обґрунтування існуючих залежностей.

3. Сталий розвиток України в умовах глобалізації

Методологічне сприйняття концепції сталого розвитку наприкінці ХХ - початку ХХІ-го століття стало наріжним камінням нової економічної думки, коли з'являються твердження щодо віртуальної економіки, економіки розвитку, антикризової економіки, відкритої (закритої) економіки, регульованої/лібералізованої економіки тощо. Головне у цих підходах - точка відліку сучасного соціологічного пізнання реальності чи конструювання цієї реальності у свідомості чи підсвідомості певних суспільних еліт. Коли йдеться про поступальний розвиток людства чи його окремої частини, завжди маємо на увазі деяке припущення щодо визначення поступу. Отже, що є поступ для держави, що має понад півтора десятиліття державотворення, нескінченність економічних трансформацій і структурних перетворень і "стабільність у нестабільності", до якої звикло населення, головні та другорядні економічні актори? Відповідь на це, нібито риторичне запитання, лежить у площині сучасної глобалістики. Отже, надалі розглянемо саме "глобалістичну" рефлексію щодо сталого розвитку. Рефлексія, на загал (від латини - "обертання"), термін, що визначає філософське відбиття, дослідження акту пізнання реальності. Стосовно дослідження сталого розвитку, зазначимо, що класичним вважається погляд на сталий розвиток як такий, що забезпечує необхідний рівень стабільності та гармонійності людської діяльності і характеризується певним колом взаємопов'язаних сторін та аспектів.

Поглянемо на розвиток з методологічних позицій. Тут нам постане до уваги певне припущення щодо заданості середовища, передусім соціокультурного, у якому ми розглядаємо розвиток. Так, за образним твердження відомого філософа та методолога Г.П. Щедровицького щодо культури, яка задається як результат спеціальної рефлексивної роботи, коли людина ставить перед собою питання щодо того, якою виступає певна соціокультурна ситуація, у якій вона живе, як вона сформована, чому вона стала такою, як нині. Другий крок, після ретроспективного сприйняття реальності, визначення, ве- рбалізація і систематизація нинішньої ситуації, і третій крок - прогнозування, передбачення майбутнього. Тільки при роботі з

потужними ідеальними елементами, що стосуються господарювання, соціального та культурного аспектів життєдіяльності, існує соціокультурне середовище, у рамках якого доцільно визначати сталість розвитку, як соціо-еколого-економічний поступ. Цей поступ доцільно визначати саме через рефлексію змін у свідомості суспільства, що переходить від узагальнення проблем буття індивідуума до буття суспільства, і, знов, через визначення суспільного поступу до проблем індивіда. Майже півстоліття тому Г.П. Щедровицький зазначав, що "напрямок змін самої людини, що ліквідує розрив між нею та суспільством, може бути визначеним через безпосереднє емпіричне вивчення цього розриву". Тому ми пропонуємо розглянути такий розрив саме у рефлексіях глобалізації до усвідомлення моделей сталого розвитку, через призму новітніх наукових течій та постіндустріального сприйняття економічної реальності.

Перша проблема сприйняття - проблема мотивацій до посилення економічної ефективності сукупних трудовитрат, що формуються під швидкоплинними змінами технологічного, політичного та культурного змісту. Обмеженість традиційних мотивацій розглядається з 90-х років минулого століття. Так, відомий британський науковець, економіст та соціолог проф. Чарльз Хенді досліджував обмеженість традиційно економічних мотивацій та появу мотивацій, безпосередньо не пов'язаних з економічними категоріями. Отже, за Ч. Хенді, нинішні, "модернові", "не-економічні" мотивації формують сучасні ринки. "Теоретично ринкові механізми чи добрий менеджмент з часом виправлятиме власні вади за умов, що світ піде однією дорогою та буде переслідувати одну ціль - підвищення рентабельності. Однак тоді у споживача не залишиться вибору, а відтак, і права голосу. Однак це лише трішечки нервує суспільство, де комп'ютерні програми та телефони є дешевшими і зручнішими за людей". У кінцевому розрахунку примарна ефективність - престижність - стане поштовхом до формування нової ринкової ефективності, яка, по суті, не має нічого спільного з ефективністю господарською, спрямованою на зростання суспільного добробуту. Додамо, що доцільно говорити і про добробут "навколишнього світу": добробут ближчих і віддалених сусідів формує і безпеку і благополуччя тих суспільств, які переважно переймаються в економічній площині товарами та послугами, що спираються на моду та престиж.

Дуже цікаву думку висловлює американський економіст, професор Массачусетського технологічного інституту Лестер Туроу. Він у широко відомій монографії "Майбутнє капіталізму" (1996) відзначає роль грабіжництва у формуванні економічної моделі розвитку суспільства "Суспільства не можуть нормально функціонувати, поки більшість членів не почне поводити себе відповідним чином.. капіталізм не має доказів щодо того, досягне він чи ні найвищої мети - максимального зростання виробництва за найвищих доходів населення. Він лише претендує на те, щоби створити систему, яка максимально задовольняє потреби індивідуальних людських вимог до комфортної життєдіяльності. Але цей

суспільний лад не виробив теорії щодо з'ясування, як саме ці потреби формувались у минулому, як вони формуються сьогодні і як їх можна формувати у майбутньому. Він задовольняє викручені, саморуйнівні потреби не менш успішно, як і потреби альтруїстичні та гуманітарні"³. Висновок з цієї тези Л. Туроу може бути таким: суспільство не має шансів здійснити якісний стрибок, поступ соціально-економічного зростання, доки не подолає системну, загальносуспільну форму грабіжництва - корупції, і це подолання для України має здійснюватись на рівні ментальних вподобань, руйнації традицій "віддячення" за певну послугу чи пораду. Суспільство, де критична кількість представників політичної та економічної еліти розглядає владу винятково як спосіб вирішення особистісних матеріальних чи амбіційних проблем, приречено на стагнацію. По суті, просування України у соціально-економічному зростанні, низька ефективність реформ, те, що за 17 років незалежності ми все ще не досягли економічного рівня радянської доби за обсягами ВВП - все це ознака не сформованості державницької еліти. Отже, сучасна правова держава, громадянське суспільство, рівність перед законом – є основою політико-правового забезпечення сталого розвитку. Політико-правове забезпечення сталого розвитку - це лише підґрунтя для розкриття декількох аспектів суспільного поступу, що синергетично уможливають сталість.

Так, економічний аспект передбачає функціонування змішаної економіки, наявність різноманітних ринків товарів та послуг, капіталів, цінних паперів, нерухомості і землі, технологій і робочої сили. Екологічний аспект сталого розвитку включає забезпечення коеволюції суспільства і природи, створення реальних можливостей не лише для нинішнього, а й для майбутніх поколінь задовольняти свої основні життєві потреби, забезпечення екологічної безпеки економічного розвитку, удосконалення правових, економічних та адміністративних методів охорони довкілля, формування умов для збереження видового різноманіття біосфери. Соціальний аспект охоплює боротьбу з бідністю, голодом і злиднями, створення загальнодержавної системи освіти для усіх категорій громадян, підтримку дітей та людей похилого віку. Інформаційний аспект спрямований на масове застосування електронних засобів зв'язку та обміну інформацією, пріоритет інформаційних ресурсів над речовинно-енергетичними. Міжнародний аспект декларує принципи міжнародного права в сфері міждержавних відносин та вирішення будь-яких суперечностей мирними політичними засобами, розвиток всебічного співробітництва між країнами та народами, надання фінансової та іншої допомоги країнам, що розвиваються, відповідно до міжнародних документів і програм.

Чи можна, виходячи з цих позицій, вважати, що сучасний світ істотно просунувся за останнє десятиріччя у напрямку стабільності та гармонійності людської діяльності? Якщо "ні", то чому саме? І якого змісту набуває сталий розвиток в контексті глобальних економічних і геополітичних перетворень та як ці процеси можуть вплинути на соціально-економічний розвиток України? Адже жодна держава зараз не може дистанціюватися від глобальних

трансформацій і самостійно вирішувати економічні, екологічні та інші свої проблеми.

Насамперед зазначимо, що глобальна економіка після холодної війни, розпаду Радянського Союзу та формування новітніх геополітичних реалій - охоплення євроспільнотою та НАТО не тільки колишнього "соціалістичного табору", але й держав колишнього СРСР, увійшла у принципово нову стадію розвитку - стадію наддержавної економічної системи, у якій провідні функції відіграють транснаціональні корпорації. Більш того, перше десятиліття XXI ст. демонструє нам злиття ТНК з державними монополіями і державними економічними велетнями - наукомісткого, військово-оборонного чи транспортного характеру. У геополітичному сенсі глобальна економіка є продуктом західної цивілізації, західної моделі господарювання і, по суті, виявляє чи ретранслює в макроекономічній площині сприйняття очікування країн "золотого мільярду", має тенденції до геоekonomічної автономії, самодостатності й поширення політичного, військового, фінансового впливу з метою забезпечення власного добробуту від зовнішніх небезпек.

З іншого боку, глобалізація як соціально-економічне явище, не є у справжньому сенсі глобальною, бо рівень взаємозалежності найбільш розвинутих країн світу є за останні сто років майже сталим (навіть фінансові ринки у 1900 р. були такі ж інтегровані у відповідну конфігурацію світової економіки, як і у сто років потому), а конфігурація глобальної економічної системи не збігається з адміністративними кордонами країн "золотого мільярду" Ми далі свідомо не будемо розвивати позиції прихильників ендогенного вивчення глобальної економіки, бо для України це не носить визначального характеру, однак маємо за доцільне зазначити, що формування глобальної економічної системи підпорядковано досить складним закономірностям та має внутрішню неоднорідність. Надалі будемо акцентувати увагу на більш загальних ознаках глобалізації, що безпосередньо впливають на розвиток нашої держави.

Не останнє значення в механізмі реалізації сучасних світових процесів має і психологічний фактор. Тут важливо відзначити, що існував він і раніше, але не завжди в такій вираженій формі визначав процеси прийняття рішень, оскільки єдиний інформаційний простір формує громадську думку та одночасно - залежить від неї, а за умов комунікаційного єднання - стає самостійною силою впливу на політику, на формування стратегій і тактик розвитку, від глобальних, політичних та військових, до суто локальних, економічних. Поряд з тим, інформаційний простір ще є формою для нових видів протистоянь, завдяки потенційним можливостям до створення масових жахів, іс- терій, віртуальних небезпек.

Україна протягом 90-х сформувала не відкриту *ринкову економіку*, а, на думку Г.Д. Чижикова, відкриту *планову економіку*. Тому українські підприємства не відчували державної підтримки у конкурентному середовищі зовнішніх ринків підприємства. Додав проблем і економічний романтизм, адже, якщо виходити суто з класичних ринкових міркувань, то Україна мала б розвивати винятково чорну металургію та хімічну

промисловість. Україна не використала досвід Китаю з побудови *закритої ринкової економіки*.

Україні не варто претендувати на перші ролі в глобальних світових процесах, але за умов посилення динаміки гео економічних й геополітичних перетворень досягнення безпечного та сталого розвитку є визначальною стратегією держави. Сталість розвитку забезпечуватиметься подоланням внутрішніх небезпек, зниженням потенційних соціально-економічних ризиків.

Глобалізаційні соціально-економічні відносини передбачають докорінні зміни вартості природного ресурсу. Пріоритет матиме саме та частина природного ресурсу, яка унікально задовольняє певні потреби людства та обмежено відновлюється. Ресурси України у цьому сенсі мають відіграти специфічну роль, яка не властива іншим матеріальним нагромадженням. Переорієнтація користування ресурсами до збереження їх запасів, особливо якщо це стосуватиметься ресурсів не відновлювальних або відновлювальних за межами соціально-економічного прогнозування (тобто, коли прогнозування становиться передбаченням), є шансом майбутнього добробуту України. Природокористування невід'ємне від убезпечення екологічної безпеки. Важливою ланкою визначення подальшої політики екологічної безпеки є вирішення вартісних суперечностей природокористування та техногенного впливу на довкілля.

Невідновлюваність основних видів природних ресурсів - показник їх неадекватного відображення у вартісному вигляді. Задача не має конструктивного вирішення на поточному етапі розвитку продуктивних сил, але повинна мати вирішення методологічне, істотне: вартісний зміст корисності природного ресурсу буде підвищуватись в арифметичній прогресії відповідно до геометричної прогресії погіршення якості і кількості природного ресурсу.

Сучасне постеконічне суспільство долає вартісні відносини піднесенням суспільного пріоритету індивідуального виробництва над масовим, змінює традиційне співвідношення "корисність-вартість" піднесенням індивідуального споживання над масовим. Об'єктивні параметри вартості, формування витрат та споживчих потреб змінюються зменшенням ринкових цінностей природозумовленої економіки.

Головним фактором утворення суспільної корисності є поширення знань та інформації, які розуміються не як субстанція, втілена у виробничі процеси чи засоби виробництва, а у ролі безпосередньої продуктивної сили як основного виробничого ресурсу. Тому становлення постеконічної системи сполучено зі сталим заниженням ринкової оцінки відтворюваних товарів та природних ресурсів і, навпаки, із завищенням цін на унікальні та невідтворювальні інформаційні чи "позиційні" блага щодо товарів та послуг.

Природний ресурс є саме такою невідтворювальною складовою економіки. Якщо технічний прогрес може зменшувати використання мінеральних чи лісових ресурсів до мінімуму, то цей мінімум має бути

відповідним до зростаючого населення. Тобто, в абсолютних величинах використання майже всіх видів природних ресурсів буде зростати. Крім того, є ресурси унікальні у своїй комплексності, що пов'язана з конкретним місцем локалізації. Це, насамперед, рекреаційні ресурси, ресурси глобального забезпечення сталості екосистеми Землі (як-то, ресурси продукування атмосферного кисню, прісної та придатної до безпечного споживання води, ресурси підтримання біорізноманіття) тощо. Вочевидь, що вартість цих ресурсів буде зростати відповідно до зростання їхньої дефіцитності. Ті держави, які скоріше уможливають одержання зиску від наявності на власних територіях унікальних природних ресурсів.

Проблема методологічного орієнтування усвідомлення взаємин людини і довкілля на терені сучасного філософського та економічного пізнання стикається з необхідністю використовувати концепції, поява яких протягом останніх років є показником (науковим свідченням) принципового "збочення" наукової думки у бік трансцендентного світосприйняття як наукового пізнання дійсності, так й світогляду в цілому. Так, наприклад, у роботах російського академіка Микити Мойсеєва з загальносистемної, кібернетичної точки зору усвідомлюється процес підпорядкування динаміки та розвитку соціальних систем законам загальної системології, йдеться про паралельний розвиток штучного і соціального "інтелекту", про наближення до кожної країни, кожного соціального утворення, кожної особи глобальних тенденцій й домінування глобальних напрямів над національними через утворення наддержавних інституцій. Хоча повсякденне й геополітичне "життя" доводить обмеженість впливу на геополітичні та гео економічні процеси будь-яких міжнародних структур.

1. Тараненко І. В. Інноваційний імператив сталого розвитку глобалізованого суспільства / Економічний вісник Донбасу №3 (25), 2011, с.49-60
2. Хлобистов Є.В., Чернова Т.Л. Сталий розвиток України крізь методологічні рефлексії глобалізації / Науковий вісник, 2008, вип.18.12, с.121-131
3. Слава С., Кондрей С, Бойко М. Світова інтеграція та сталий розвиток: взаємодія соціально-економічних складових / Наукові записки, том 22, частина 1, с.350-356
4. Шевчук В.О. Національна модель сталого розвитку у контексті глобального призначення України / Науковий вісник, 2005, вип.15.6, с.49-60